



**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA HARAKATLI  
O'YINLARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI**

**Saparbaeva Gulsanam Menlibaevna**

**Annotatsiya.** *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning jismoniy, aqliy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida harakatli o'yinlarning tutgan o'rni va pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda harakatli o'yinlarning bolalar jismoniy sifatleri: chaqqonlik, muvozanat, tezkorlik, chidamlilik va koordinatsiyani rivojlantirishdagi ta'siri pedagogik kuzatuv va tajriba-sinov ishlari asosida o'rganilgan. Olingan natijalar harakatli o'yinlarni tizimli tashkil etish bolalarning jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Maqolada shuningdek tarbiyachilar tomonidan qo'llaniladigan harakatli o'yin turlari tahlil qilinib, ularni maktabgacha ta'lim jarayoniga samarali joriy etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

**Kalit so'zlar:** *maktabgacha ta'lim, harakatli o'yinlar, jismoniy tarbiya, pedagogik ahamiyat, bolalar rivojlanishi, motorika, sog'lom turmush tarzi, tarbiyachi, o'yin faoliyati.*

**KIRISH.** Maktabgacha yosh — inson shaxsi shakllanishining eng muhim davri bo'lib, bu davrda bolaning jismoniy, aqliy, nutqiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi jadal sur'atlarda kechadi. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish borasida qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlarda bolalarning har tomonlama sog'lom, jismonan barkamol shaxs sifatida tarbiyalanishiga alohida e'tibor qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, harakatli o'yinlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiya va ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

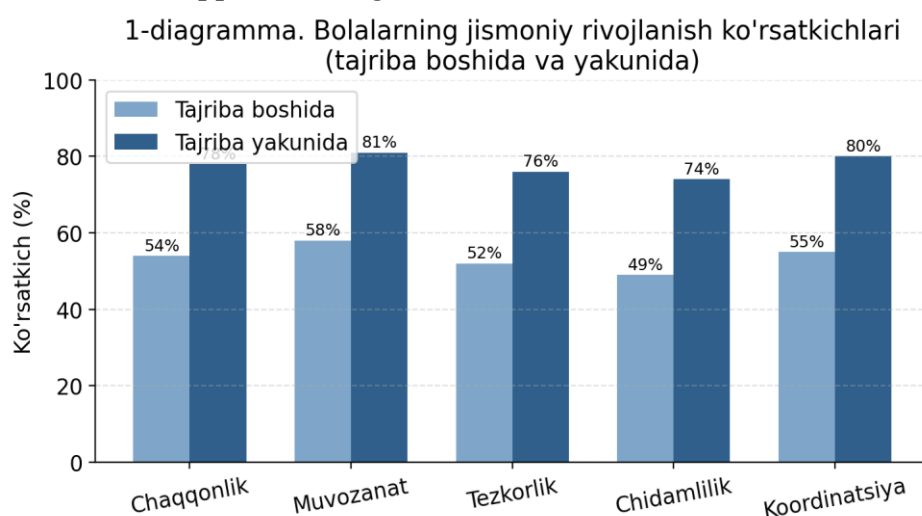
Harakatli o'yin — bu bolaning tabiiy harakat ehtiyojini qondiruvchi, qoidalarga asoslangan, emotsional jihatdan boy faoliyat turi bo'lib, u orqali bola nafaqat jismoniy sifatlarini, balki diqqat, xotira, tasavvur, nutq va o'zaro muloqot ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Pedagogik adabiyotlarda harakatli o'yinlar bolalarning yetakchi faoliyat turi sifatida e'tirof etilib, ularning har tomonlama kamol topishida beqiyos ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy sharoitda bolalarning jismoniy faolligi pasayib borayotgani, kompyuter va mobil qurilmalardan foydalanish vaqti ortayotgani sababli, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakatli o'yinlarni ilmiy asoslangan tarzda, tizimli va maqsadli tashkil etish zarurati yanada ortmoqda.



**MATERIALLAR VA METODLAR.** Tadqiqot 2025-2026 o'quv yilida bir nechta maktabgacha ta'lim tashkiloti bazasida olib borildi. Tadqiqotda 5-6 yoshli 60 nafar bola (30 nafar tajriba guruhi, 30 nafar nazorat guruhi) va 15 nafar tarbiyachi ishtirok etdi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish; pedagogik kuzatuv va suhbat metodlari; tarbiyachilar o'rtasida so'rovnoma o'tkazish; pedagogik tajriba-sinov (bolalarning jismoniy sifatlarini tajriba boshida va yakunida test topshiriqlari orqali baholash); olingan natijalarni statistik-matematik tahlil qilish.

**NATIJALAR.** Tajriba-sinov ishlari natijasida tajriba guruhidagi bolalarning jismoniy sifat ko'rsatkichlarida nazorat guruhiga nisbatan sezilarli o'sish qayd etildi. 1-diagrammada tajriba guruhi bolalarining asosiy jismoniy sifatlari bo'yicha tajriba boshi va yakunidagi ko'rsatkichlari taqqoslab berilgan.



Diagrammadan ko'rinib turibdiki, tajriba davomida chaqqonlik ko'rsatkichi 54% dan 78% ga, muvozanat 58% dan 81% ga, tezkorlik 52% dan 76% ga, chidamlilik 49% dan 74% ga, koordinatsiya esa 55% dan 80% ga oshdi. Bu ko'rsatkichlar tizimli tashkil etilgan harakatli o'yinlarning bolalar jismoniy tayyorgarligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.

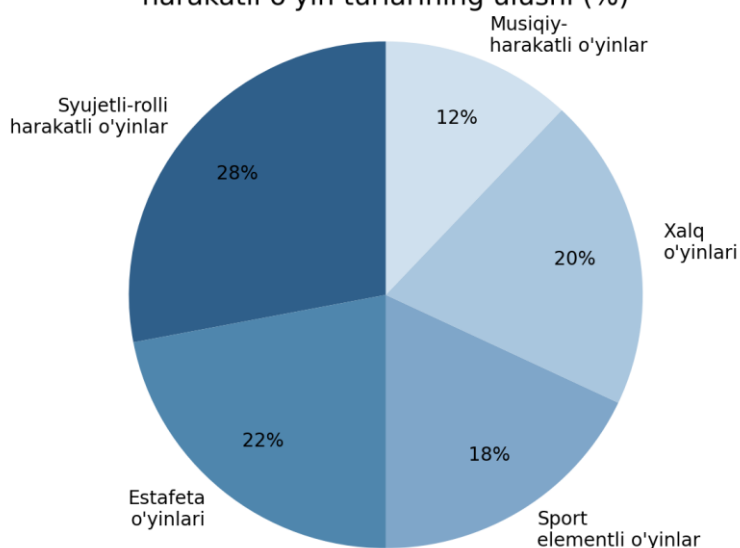
Shuningdek, tadqiqot doirasida 15 nafar tarbiyachi o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari tahlil qilindi. So'rovnoma davomida tarbiyachilarning kundalik mashg'ulotlarida qaysi turdagi harakatli o'yinlardan ko'proq foydalanishlari aniqlandi. Natijalar 2-diagrammada aks ettirilgan.



## TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



2-diagramma. Tarbiyachilar tomonidan qo'llaniladigan harakatli o'yin turlarining ulushi (%)



Tahlil natijalariga ko'ra, tarbiyachilar amaliyotida syujetli-rolli harakatli o'yinlar 28%, estafeta o'yinlari 22%, xalq o'yinlari 20%, sport elementli o'yinlar 18% va musiqiy-harakatli o'yinlar 12% nisbatda qo'llanilishi aniqlandi. Bu ko'rsatkichlar syujetli-rolli va xalq o'yinlarining amaliyotda ustuvor o'rin tutishini, biroq musiqiy-harakatli o'yinlarning nisbatan kam qo'llanilayotganini ko'rsatadi, bu esa ushbu yo'nalishda metodik ishlarni kuchaytirish zarurligini bildiradi.

**MUHOKAMA.** Olingan natijalar harakatli o'yinlarning maktabgacha yoshdagi bolalar jismoniy rivojlanishidagi o'rni va pedagogik ahamiyatini yana bir bor ilmiy jihatdan tasdiqladi. Tadqiqot davomida tajriba guruhida kuzatilgan ijobiy o'zgarishlar, xususan, yugurish tezligi, muvozanatni saqlash, chaqqonlik, koordinatsiya va umumiy harakat faolligi ko'rsatkichlarining sezilarli darajada yaxshilangani harakatli o'yinlarni muntazam, tizimli va metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Nazorat guruhida ham tabiiy rivojlanish hisobiga ayrim ijobiy o'zgarishlar qayd etilgan bo'lsa-da, ularning sur'ati tajriba guruhidagi natijalarga nisbatan ancha past bo'ldi. Bu esa maxsus ishlab chiqilgan pedagogik metodika asosida tashkil etilgan harakatli o'yinlarning bolalar organizmining jismoniy rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.



Mazkur natijalar mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari bilan hamohangdir. Pedagogika va maktabgacha ta'lim sohasidagi tadqiqotlarda harakatli o'yin bolaning yetakchi faoliyat turi sifatida baholanib, u nafaqat jismoniy sifatlarni, balki psixik jarayonlar, bilish faoliyati, emotsional barqarorlik hamda ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida e'tirof etiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda bolalarning tabiiy ehtiyojlariga mos tashkil etilgan harakatli o'yinlar mushak tizimi, yurak-qon tomir va nafas olish tizimlarining rivojlanishini jadallashtirishi, shuningdek, harakat ko'nikmalarining barqaror shakllanishiga xizmat qilishi qayd etilgan. Shu nuqtai nazardan, tadqiqot natijalari mavjud ilmiy konsepsiyalarni amaliy jihatdan tasdiqlab, ularning maktabgacha ta'lim amaliyotidagi dolzarbligini yana bir bor namoyon etdi.

Tarbiyachilar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari esa amaliyotda ayrim nomutanosibliklar mavjudligini ko'rsatdi. Xususan, syujetli-rolli hamda xalq harakatli o'yinlari pedagoglar tomonidan eng ko'p qo'llaniladigan faoliyat turlaridan biri ekanligi aniqlangan bo'lsa, musiqiy-harakatli, ritmik va ijodiy harakatlarni rivojlantiruvchi o'yinlarga nisbatan e'tibor pastligi kuzatildi. Bunday holat ko'p jihatdan metodik qo'llanmalar yetishmasligi, ayrim tarbiyachilarning ushbu o'yinlarni tashkil etish bo'yicha amaliy ko'nikmalarining cheklanganligi hamda mashg'ulotlarni rejalashtirishda an'anaviy usullarning ustuvorligi bilan izohlanishi mumkin. Natijada bolalarda harakat faoliyatining ayrim yo'nalishlari yetarli darajada rivojlanmay qolishi ehtimoli yuzaga keladi.

Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda harakatli o'yinlarning barcha turlarini metodik jihatdan puxta o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Malaka oshirish kurslari va amaliy seminar-treninglarda harakatli o'yinlarni rejalashtirish, yosh xususiyatlariga moslashtirish, milliy va zamonaviy o'yinlarni uyg'unlashtirish, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish hamda bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etish masalalariga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Bu esa pedagoglarning innovatsion yondashuvlarini kengaytirish bilan birga, maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida harakatli o'yinlarning nafaqat jismoniy rivojlanish, balki bolalarning ijtimoiy-emotsional va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishdagi roli ham yaqqol namoyon bo'ldi. Mashg'ulotlar jarayonida bolalarda jamoada ishlash, o'zaro yordam ko'rsatish, qoidalarga rioya qilish, navbat kutish, sheriklarini qo'llab-quvvatlash, muvaffaqiyat va mag'lubiyatni to'g'ri qabul qilish kabi muhim ijtimoiy fazilatlar rivojlandi. Bundan tashqari, bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchi ortgani, tashabbuskorligi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari kuchaygani kuzatildi. Mazkur holat harakatli o'yinlarning faqat jismoniy mashq emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi kompleks pedagogik texnologiya ekanligini tasdiqlaydi.



**XULOSA.** O'tkazilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Harakatli o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy sifatlarini — chaqqonlik, muvozanat, tezkorlik, chidamlilik va koordinatsiyani — samarali rivojlantiruvchi asosiy pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Tarbiyachilar amaliyotida harakatli o'yin turlaridan foydalanishda muvozanat saqlash, xususan, musiqiy-harakatli o'yinlarni ko'proq joriy etish tavsiya etiladi. Harakatli o'yinlar bolalarning nafaqat jismoniy, balki ijtimoiy-emotsional va aqliy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, shu sababli ularni tarbiya-ta'lim jarayonining barcha bosqichlariga integratsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbariyatiga tarbiyachilarning harakatli o'yinlar metodikasi bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish, shuningdek zarur sport-inventarlar bilan ta'minlash tavsiya etiladi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. — Toshkent, 2017.
2. Mavlonova R., Voxidova N. Pedagogika. — Toshkent: "O'qituvchi", 2010.
3. Karimova V.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarni jismoniy tarbiyalash nazariyasi va metodikasi. — Toshkent, 2019.
4. Степаненкова Э.Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка. — М.: Академия, 2006.
5. Xolmatova M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakatli o'yinlar orqali bolalarni jismoniy tarbiyalash. — Toshkent, 2021.
6. Shomahmudova M. Bolalar jismoniy tarbiyasida milliy o'yinlarning ahamiyati // Uzluksiz ta'lim jurnali. — 2022. — №3. — B. 45-50.
7. Кенеман А.В., Хухлаева Д.В. Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста. — М.: Просвещение, 1985.